

III. ŠVIETIMAS

JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA: NEFORMALIOJO UGDYMO ASPEKTAS

Dr. Irena Žemaitaitė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra
Valakupių 5 g., LT-10101 Vilnius
Telefonas 2740624
Elektroninis paštas irene@mruni.lt

Pateikta 2006 m. spalio d.

Parengta spausdinti 2006 m. lapkričio 2 d.

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjamas neformalus jaunimo ugdymas kaip nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. Neformaliojo ugdymo institucijos, siūlydamos patrauklias, šiuolaikinės visuomenės reikalavimus atitinkančias jaunimo laisvalaikio užimtumo formas, kartu išplečia ir edukacinių paslaugų galimybes, vykdo prevencinę veiklą. Straipsnyje glaustai aptariamos nepilnamečių nusikalstamumo priežastys ir prevencijos priemonės.

Pagrindinės sąvokos: neformalus jaunimo ugdymas, nepilnamečių nusikalstamumas, nepilnamečių nusikalstamumo prevencija.

Ižanga

Pastaruoju metu Lietuvoje vis daugiau žiniasklaidos valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir visuomenės dėmesio sulaukia nusikalstamumo būklė. Ypač pabrėžiamas jaunų žmonių nusikalstamumas, jo augimo tendencijos, jaunėjantys nusikaltimus padarę asmenys.

Nepilnamečių nusikalstamumas yra specifinė bendrojo nusikalstamumo dalis. Nusikalstamumo statistika ir kriminologijos teorijos liudija, kad kas trečias recidyvistas pirmą nusikaltimą padarė dar pauglystėje. Kuo jaunesnis yra žmogus, pirmą kartą padaręs nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals. Nepilnamečių nusikalstamumas – tai tam tikra bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai. Taigi kuo ankstesniame amžiuje bus užkirstas kelias nepilnamečių nusikaltimams, tuo didesnė tikimybė sumažinti nusikalstamumą ateityje (A. Dapšys, 1993).

Nepilnamečių nusikalstamumas, kaip ir nusikalstamumas apskritai, yra daugialypis ir kompleksiškas reiškinys, veikiamas daugelio tarpusavyje susijusių biologinių, socialinių, ekonominių, teisinių veiksnių, todėl kova su juo negali apsiriboti vien baudžiamosios justicijos institucijų veiklos efektyvumo didinimu arba veiksmingos pataisos sistemos jau nusikaltusiems asmenims kūrimu. Neabejojama, kad susidūrimas su baudžiamąja justicija gali padaryti didelį poveikį besiformuojančiam nepilnamečio požiūriui į įstatymą ir jo pažeidimą. Deja, ji gali ne tik taisyti nepilnamečių, bet ir daryti jam neigiamą poveikį – stiprinti nepilnamečio antisuomeninę orientaciją, todėl veiksminga nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistema turėtų apimti ne tik teisinio, bet ir į dar nenusikaltusį nepilnamečių orientuotas pedagoginio, socialinio, ugdomojo poveikio prevencijos priemones.

Nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepcijoje, kuri parengta remiantis Jungtinių Tautų vystymo programos ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugpjūčio 11 d. susitarimu dėl Nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepcijos ir teisinės bazės parengimo (<http://www.nplc.lt/nj/koncepcija.htm>), siekiama mažinti nepilnamečių pakartotinai padarytų nusikaltimų skaičių, be teisinės ir institucinės reformos būtinumo, pabrėžiami visuomenės informavimo ir švietimo bei veiksmingos socialinės pagalbos reabilituojant ir perauklėjant nepilnamečius teisės pažeidėjus

paiėškos uždaviniai. Tai rodo siekį kovoti ne tik su nepilnamečių nusikalstamumo padariniais, bet ir kurti veiksmingą nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemą. Prevencinės priemonės turi būti kompleksinės, t. y. jos turi būti orientuotos ne tik į nusikaltusių nepilnamečių baudimą ir perauklėjimą, bet ir į teisės pažeidimų nepadariusių vaikų ir paauglių kryptingą ir įvairiapusį ugdymą. Tikslingas ugdymas mokykloje arba neformaliojo ugdymo institucijose padeda užpildyti auklėjimo šeimoje spragas, sustiprina socializacijos procesus bei mažina neigiamą socialinės aplinkos įtaką asmenybės formavimuisi. Ugdymo procese sistemingai lavinamos nepilnamečių vidinės galios, perimama tam tikra intelektualinių ir praktinių gebėjimų sistema, aktualinamas ankstyvasis pasirengimas profesinei veiklai bei suaugusio žmogaus vaidmenims (A. Juodaitytė, 2002). Įvairios vaikų ir paauglių užimtumo formos ugdo kūrybiškumą ir saviraišką, moko bendrauti, atitraukia nuo laisvalaikio leidimo gatvėje. Didelė intelektualios ir praktinės veiklos įvairovė leidžia neformaliojo ugdymo įstaigoms greičiau atsiliiepti į tėvų bei vaikų socialinius poreikius (I. Leliūgienė, 2003). Tad neformaliojo ugdymo institucijos, siūlydamos alternatyvaus laisvalaikio organizavimo būdus, kartu atlieka ir prevencinį darbą.

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija Lietuvoje

Pagal Lietuvos civilinę teisę (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001) nepilnamečiu laikomas asmuo, nesulaukęs 18 metų, o vaiko ir nepilnamečio sąvokos laikomos sinonimais.

Nusikalstamumo apibrėžimus sąlyginai galima skirti į dvi grupes: abstrakčius, kai nurodomi bendriausi šio reiškinio bruožai, ir išsamesnius, kai išskiriami būdingiausi požymiai ir rodikliai. G. Kaiserio (1979) teigimu, nusikalstamumas – tai kintantis dydis, atspindintis baudžiamosios teisinės socialinės kontrolės struktūrą ir intensyvumo lygį. V. Justickis (2001) nusikalstamumą apibrėžia kaip visumą nusikaltimų, kurie tam tikru laikotarpiu padaromi tam tikroje visuomenėje.

Asmenybės nusikalstamumo teorijų atstovai (C. Lombroso, E. Glueck) bando rasti konkrety biologinį, medicininį arba kitokį nusikalsti skatinantį asmenybės bruožą, kurio atskleidimas leistų imtis atitinkamų prevencijos priemonių. Nagrinėdami socialinės aplinkos poveikį vaiko ir paauglio socializacijai, o kartu ir prosocialaus arba asocialaus elgesio formų susidarymui, mokslininkai išskiria šiuos pagrindinius veiksnius: 1) šeima; 2) bendraamžių grupės; 3) visuomenės informavimo priemonių įtaka; 4) nepilnamečių užimtumas. G. Valicko (1997) nuomone, nuo pat pirmų kūdikio gyvenimo akimirku prasideda jo socializacijos procesas, kuris apibūdinamas kaip egzistuojančių normų ir vertybių sistemų, socialinių vaidmenų interiorizacija, socialinės patirties parėmimas bei atkūrimas asmenybės veiklos ir bendravimo metu. Pagal savo suvokimą ir susikurtus veiklos modelius vaikas pamažu ima veikti savarankiškai. Šeima vertinama kaip maža „bendruomenė“, kurioje vaikas mokosi pirmiausia, todėl vaiko polinkis į nusikalstamą elgesį gali būti interpretuojamas kaip socializacijos „deficitas“, t. y. nenusisėkusio arba netinkamo auklėjimo šeimoje rezultatas. Asmenybės fundamentinių (biologinių, saugumo) ir psichologinių (pripratimo, pagarbos, meilės) poreikių šeimoje nepatenkinimas arba jų nepaisymas, dažnas baudimas ankstyvoje vaikystėje turi įtakos asocialaus elgesio formavimuisi. Nors šeima yra pagrindinis vaiko socializacijos šaltinis, besivystančiai asmenybei vis didesnį poveikį daro ir kiti socializacijos veiksniai, tokie kaip mokykla, bendraamžių grupės. Paauglystės laikotarpiu, kai vaikas pirmą kartą savarankiškai arba iš dalies savarankiškai renkasi, kuo jam būti, bendraamžių įtaka bei pripažinimas tampa ypač svarbūs. G. Valicko (1997) teigimu, nepalankiomis šeimos sąlygomis užaugusių vaikų padėtis, palyginti su jų bendraamžiais, dažnai būna blogesnė. Tai nulemia blogesnis tokių vaikų pasirengimas mokslui, socialinių įgūdžių stoka, patirta emocinė deprivacija. Nesėkmės moksle provokuoja mokytojo ir bendraklasių vertinimus, o tai savo ruožtu skatina nepatenkinamą padėtį tarpasmeninėje sistemoje. Izoliuoti bei atstumti klasės draugų vaikai aktyviai pradeda ieškoti kitos aplinkos, kuri juos priimtų ir teigiamai vertintų. Dažniausiai jie patenka į tokių pačių atstumtųjų grupę, kurioje egzistuoja savo elgesio normos, vertybių sistema ir interesai. Poelgiai, neigiamai vertinami proasocialioje aplinkoje (agresija, jėgos demonstravimas), socialioje grupėje susilaukia pritarimo ir pastiprinimo. Tokia neformali grupė tampa savotišku kompensaciniu proasocialioje aplinkoje patirtų nesėkmių mechanizmu ir psichologinio komforto garantu. Be to, veikiant grupėje atsakomybė „išskaidoma“ visiems jos nariams, todėl asmuo jaučiasi individualiai mažiau atsakingas už savo veiksmus, o tai savo ruožtu sustiprina agresyvias grupės tendencijas.

Siekiant mažinti nepilnamečių nusikalstamumą, Lietuvoje priimta nemažai nacionalinių ir ratifikuota tarptautinių aktų, reglamentuojančių ankstyvąją ir vėlyvąją (recidyvo) nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją.

V. Justickis (2004) nurodo, kad terminas „nusikaltimų prevencija“ dažniausiai apima viską, ką galima padaryti arba kas jau daroma, kad nusikaltimų visai nebūtų arba kad jų būtų kuo mažiau.

1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1995 m., yra bendriausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis didelę įvairovę, susijusią su

vaiko teisėmis. Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos principuose (Rijamo gairėse, priimtose 1990 m.) pabrėžiama, kad jauni žmonės turėtų būti aktyvūs visuomenėje, dalyvauti teisėtoje, socialiai naudingoje veikloje, taip išsiugdydami nekriminogenišką pasaulėžiūrą bei humanistinį požiūrį į visuomenę ir gyvenimą. Bet kokios prevencinės sistemos dėmesio centre turėtų būti jaunų asmenų gerovė nuo pat ankstyvos jų vaikystės, o šeima, švietimas, bendruomenė turėtų vaidinti svarbų vaidmenį ankstyvosios nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemoje.

Ankstyvąją nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją reglamentuoja Lietuvos Respublikos kodeksai, kiti Lietuvos Respublikos įstatymai (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus, Specialiojo ugdymo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio bei kiti įstatymai).

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai taip pat reikšminga Nacionalinė nevyriausybių organizacijų vaikų dienos centrų 2002–2004 metų programa, kuriai Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė 2002 m. gegužės mėnesį. Šiai programai įgyvendinti iš valstybės biudžeto buvo skirta 5 milijonai 100 tūkst. litų. Šios lėšos buvo skirtos socialiai silpnų, įvairių problemų turinčių šeimų bei jose augančių vaikų problemoms spręsti. 2002 m. įvairias socialines paslaugas, numatytas programoje, gavo 1217 vaikų bei 932 šeimos, atitinkamai 2003 m. – 2152 vaikų ir 2070 šeimų (<http://www.socmin.lt/index.php?-2062249047>). Nevyriausybių organizacijų vaikų dienos centrams iš valstybės biudžeto skirtos lėšos suteikia galimybę socialinės rizikos vaikus įtraukti į įdomią bei prasmingą veiklą, padeda jiems plėsti akiratį, keisti vertybines orientacijas, prisitaikyti visuomenėje, atitraukti nuo kenksmingo gatvės poveikio. Sistemingas, įvairiapusis socialinis darbas su centrų lankančių vaikų šeimomis gerina vaikų ir tėvų tarpusavio santykius, padeda pačiai šeimai spręsti kilusias problemas.

Vaikų dienos centrų tinklas plečiasi, steigiasi nauji centrai, nes didėja juose teikiamų paslaugų poreikis. Šiandien dar ne visi vaikai, kuriuos būtų tikslinga nukreipti į vaikų dienos centrus, gali juos lankyti, nes tokių centrų tinklas dar per mažai išplėtotas (www.socmin.lt).

Šiuo metu rengiama Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005–2007 m. programa, kuri turėtų užtikrinti Nacionalinės vaikų dienos centrų 2002–2004 metų programos tęstinumą. Programa siekiama sudaryti sąlygas socialinės rizikos šeimoms ir jose augantiems vaikams gauti socialines ir ugdymo paslaugas siekiant sudaryti galimybes vaikams augti šeimoje ir nebūti atskirtiems nuo tėvų steigiant globą.

Neformalus jaunimo ugdymas didinant jaunimo užimtumą

Pasaulio visuomenės dėmesys neformaliajam ugdymui ypač sustiprėjo XX amžiaus šeštojo dešimtmečio pabaigoje. Pradedant 1970 metais, tarptautinės agentūros, tokios kaip Pasaulio bankas, Jungtinių Tautų vaikų fondas (UNICEF), Jungtinių Valstijų tarptautinės plėtros agentūra (USAID), ėmėsi neformaliojo ugdymo tyrimų, finansuodamos daugybę projektų, kurių tikslas buvo išanalizuoti neformaliojo ugdymo ypatumus ir potencialą skatinant tolesnes šios srities mokslines studijas.

Jaunimo neformalus ugdymas yra kryptinga veikla, kuria, plėtojant jauno žmogaus asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas, siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime (Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003).

Valstybinę jaunimo politiką įteisinantis, struktūrų veiklą reglamentuojantis dokumentas – Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, priimtas 2003 gruodžio 4 d., kuriame įtvirtintos pagrindinės jaunimo politikos sąvokos, nustatomi šios politikos įgyvendinimo principai, apibrėžiamos jaunimo politikos sritys. Jaunimo politika – kryptinga veikla, kuria sprendžiamos jaunimo problemos ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuoti jauno žmogaus asmenybei bei jo integravimuisi į visuomenės gyvenimą, taip pat veikla, kuria siekiama visuomenės ir atskirų jos grupių supratimo bei tolerancijos jauniems žmonėms. Itin svarbi įstatymo dalis – jaunimo politiką organizuojančių ir valdančių institucijų įtvirtinimas nacionaliniu ir savivaldybių lygmeniu. Įstatyme pirmą kartą įtvirtintos jaunimo organizacijos bei jaunimo organizacijų tarybų sąvokos. Savo vietą jaunimo politikos pagrindų įstatyme rado ir jaunimo neformalus ugdymas – viena iš aktualiausių šiandieninių jaunimo politikos sričių.

Jaunimo neformalus ugdymo veikla neatsiejama nuo jaunimo veiklos, todėl dirbant su jaunimu kiek įmanoma siekiama atitikti šiuos jaunimo veiklos principus:

- Savarankiškumo – jaunimas pats renkasi veiklos sritį, kuria jos tikslus, aktyviai joje dalyvauja ir atsako už tikslų įgyvendinimą;
- Savanoriškumo – jaunimas dalyvauja pasirinktoje jaunimo veiklos srityje savo noru ir niekieno neverčiamas;
- Savivaldos – jaunimas savo veikloje nustato šios veiklos tikslų įgyvendinimo būdus, formą, atsakomybę ir įvertinimą.

Neformalus jaunimo ugdymas pasižymi tikslingu poveikiu asmenybei, tačiau nėra taip griežtai apibrėžiamas ir nuspėjamas kaip formalus ugdymas. Neformaliųjų susivienijimų (profilinių būrelių, organizacijų, laisvalaikio organizavimo centrų, klubų, studijų ir kt.) veikla pasižymi pedagoginio, psichologinio pobūdžio pranašumais, dirbama nedidelėmis grupėmis arba individualiai, nėra būtino susiskirstymo į klases pagal amžių, neteikiama reikšmė hierarchinei priklausomybei. Neformalųjį ugdymą įgyvendinančios muzikos, dailės, sporto mokyklos atlieka šias funkcijas:

- 1) ugdo jauno žmogaus gabumus ir tenkina poreikius, skatina saviraišką, gebėjimą kūrybiškai reikštis, suteikia kompetenciją dalyvauti atitinkamoje veikloje;
- 2) suteikia galimybę pasiręsti profesinei tolimesnei veiklai;
- 3) atlieka šviečiamąją funkciją vietos bendruomenėje.

Vaikų ir jaunimo neformaliojo ugdymo, kaip ir ugdymo apskritai, veikla nukreipta į asmens saviraišką, jo veiklos kompetencijos brandai reikalingų sąlygų sudarymą. L. Jovaišos (2001) teigimu, ugdymo tikslai apima asmenybės prigimtinių galių (fizinių ir psichologinių asmens savybių, dvasinių bruožų, intelektinių ir pažintinių gebėjimų, socialinių įgūdžių) plėtojimą bei pasirėngimą praktiniam gyvenimui. Konkretus neformaliojo ugdymo turinys kuriamas ir atsižvelgiant į bendruosius ugdymo tikslus, ir į jaunimo arba atskiro vaiko poreikius bei galimybes juos tenkinti. Neformaliojo ugdymo įstaigos, siūlydamos patrauklias, šiuolaikinės visuomenės reikalavimus atitinkančias jaunimo laisvalaikio užimtumo formas, kartu išplečia edukacinių paslaugų galimybes ir gali sėkmingai papildyti mokyklos pedagoginę veiklą. Neformaliojo ugdymo poveikis jauno žmogaus socializacijai gali būti stipresnis už privalomos mokyklinės sistemos įtaką, nes toks ugdymas grindžiamas bendradarbiavimo ir laisvo pasirinkimo principais, siūlo daugiau teikiamų arba mokykloje įgytų žinių aktualizavimo galimybių. M. Tereševičienė ir G. Gedvilienė (2000) pabrėžia, kad bendradarbiavimas yra svarbus mokinių gebėjimo kritiškai mąstyti, tinkamai spręsti ir atsakyti už savo veiksmus ugdymui. Tradicinėje mokykloje šis mokymo/si metodas ne visada taikomas, nes socialinių įgūdžių lavinimas atima nemažai laiko, kuris būtinas nustatytai programai išėiti. Neformalioje veikloje mokymuisi bendradarbiaujant, o kartu ir bendravimo, darbo komandoje, kritinio mąstymo ir kitų socialinių įgūdžių lavinimui yra palankios sąlygos. Įvairiuose būreliuose, klubuose, studijose susirenka vaikai, turintys panašių idėjų, tikslų, pomėgių, dažniausiai panašų ir saviraiškos poreikį. Be to, klubo arba būrelio vadovas tampa padėjėju, konsultantu, lygiaverčiu partneriu.

Dalyvaudamas neformaliojo ugdymo procese vaikas tampa aktyvesnis, kūrybiškesnis, darbštesnis, dažnai pasikeičia net jo elgesys. Ypač tai būdinga mokiniams, kurie mokykloje pasižymėjo priešingomis savybėmis. Tarpasmeninių santykių specialistai teigia, kad daugelio nesusipratimų ir asmenybės problemų pirmoji priežastis yra nelygiateisis bendravimas, todėl bręstančiai asmenybei būtinos situacijos, kuriose ji jaustųsi saugiai, galėtų išreikšti save ir išgyventų savo gebėjimų skleidimosi džiaugsmą.

Įvairias Lietuvos neformaliojo ugdymo institucijas, dirbančias vaikų saviraiškos, kūrybinių bei socialinių įgūdžių ugdymo, mokslinės veiklos srityse, jungia 1996 metais įkurta Lietuvos vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizacijų asociacija. Ši asociacija yra prisijungusi prie Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LIJOT), jos nariai dalyvauja ekspertinėje Valstybinės jaunimo reikalų tarybos veikloje. Lietuvos vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizacijų asociacija, kaip numatyta jos įstatuose, siekia vienyti Lietuvos vaikų ir jaunimo laisvalaikio ir kūrybinės, mokslinės veiklos organizatorius, besidominčius neformaliojo ugdymo problemomis; keistis ir skleisti informaciją apie vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizavimo galimybes bei problemas; dalyvauti rengiant su vaikų ir jaunimo neformaliojo ugdymo klausimais susijusius norminius aktus; organizuoti renginius, diskusijas, bendrus projektus, rengti leidinius neformaliojo ugdymo klausimais. Be to, asociacija rengia seminarus, kuriuose dalijamasi sukaupta patirtimi, siekiama užmegzti naujus bendradarbiavimo ryšius, kelti profesinę neformaliojo ugdymo pedagogų kvalifikaciją.

Daugiausia neformaliojo ugdymo įstaigų yra įsikūrusios didžiuosiuose šalies miestuose. Šalies sostinėje veikia didžiausia šalies vaikų ir jaunimo ugdymo bei laisvalaikio organizavimo institucija – Lietuvos vaikų ir jaunimo centras (LVJC). Kaip teigiama LVJC internetiniame puslapyje (www.lvjc.lt), Centrą kasmet aplanko maždaug 100 000 vaikų, jaunimo, per metus organizuojama daugiau, kaip 260 miesto, šalies, tarptautinių renginių. Tiksliaisiais mokslais ir technika besidominčiam jaunimui paslaugas siūlo Respublikiniai moksleivių techninės kūrybos rūmai, kuriuose jaunimas gali lankyti automobilių modeliavimo, kosminės technikos, kompiuterių, fotografijos, kartingo ir kitus būrelius.

Mažesnėse savivaldybėse neformaliojo ugdymo pasiūla nėra tokia didelė kaip didžiuosiuose miestuose. Labiausiai išplėtotas specializuotų (meno, muzikos) mokyklų tinklas, o įvairių pakraipų būrelius turinčio centro funkcijas mažesniuose šalies miesteliuose ir rajonuose dažniausiai atlieka bendrojo lavinimo mokyklos.

Pastaraisiais metais daugelis buvusių jaunimo laisvalaikio leidimo vietų (klubai, sporto mokyklos) yra apleistos ir veikia neefektyviai, užsiėmimai juose mokami. Tai riboja skirtingų socialinių

sluoksnių vaikų galimybes dalyvauti ugdymo procese, ypač tų, kurie po pamokų patenka į ugdymuisi nepalankią aplinką.

Šiandien ypač pabrėžiama laisvą ir kūrybišką mąstymą, veiklumą bei savarankiškumą puoselėjančių kompetencijų ugdymo svarba. Pripažįstama, kad šios ir kitos neformaliojo ugdymo metodais sėkmingai ugdomos kompetencijos padeda jaunam žmogui kūrybingai panaudoti turimas žinias ir gebėjimus bei rasti savo vietą gyvenime.

Vaikų teisių apsaugos tarnybų (VTAT) darbuotojų bei jaunimo klubų/dienos centrų darbuotojų požiūris į neformalųjį ugdymą kaip nusikalstamumo prevenciją

Atliekant neformaliojo jaunimo ugdymo kaip nusikalstamumo prevencijos tyrimą, apklausti 38 VTAT bei 50 jaunimo klubų/dienos centrų darbuotojai.

76 proc. tyrime dalyvavusiųjų VTAT darbuotojų nurodė, kad jie dirba su nusikalsti linkusiais arba nusikaltimus padariusiais nepilnamečiais. Atsakydami, kokias specializuotas paslaugas jie teikia nepilnamečiams, VTAT darbuotojai išskyrė psichologines socialines (47 proc.) bei teisinės pagalbos (35 proc.) paslaugas. VTAT tarnybos, vykdydamos vaiko teisių pažeidimų prevenciją, nuolat kaupia ir analizuoja informaciją apie vengiančius mokytis (iki 16 m.), linkusius vaikatauti arba pažeidimų padariusius vaikus. VTAT darbuotojai dirba ne tik su šiais vaikais, bet ir su jų tėvais, globėjais, juos konsultuoja, teikia informaciją, tarpininkauja nukreipiant vaiką į psichologinę arba socialinę pagalbą galinčias suteikti institucijas. Jaunimo centrų darbuotojai, atsakydami, kokias specializuotas paslaugas jie teikia jaunimui, nurodė ugdomąją veiklą (40 proc.) ir psichologinę socialinę pagalbą (30 proc.). Teisinė pagalba ir profesinis lavinimas, jaunimo klubų/dienos centrų darbuotojų teigimu, sudaro atitinkamai 15 proc. ir 9 proc. visų rizikos grupei skirtų paslaugų. Ir VTAT (97 proc.), ir jaunimo klubų/dienos centrų (98 proc.) darbuotojų neformalųjį ugdymą vertina kaip nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos dalį. Respondentai pabrėžė, kad neformalusis ugdymas skatina vaiko savirealizaciją, ugdo kūrybiškumą. Lankydamas kokį nors užsiėmimą klube vaikas susiranda naujų draugų ir patenkina bendravimo poreikį.

Atsakydami į klausimą, kas turėtų būti daroma, kad kuo daugiau vaikų ir jaunimo įsitrauktų į neformalųjį ugdymą, 41 proc. VTAT darbuotojų pabrėžė nemokamas arba iš dalies mokamas dienos centruose ir jaunimo klubuose teikiamas paslaugas, 31 proc. respondentų mano, kad vaikus ir jaunimą galima pritraukti juos ir tėvus informuojant apie jų gyvenamojoje vietoje veikiančius dienos centrus ir jaunimo klubus, 20 proc. respondentų nuomone, skatinantis įsitraukti į neformalųjį ugdymą veiksny galėtų būti reklaminės akcijos. Jaunimo klubuose/dienos centruose dirbančių specialistų nuomone, vaikų ir jaunimo dalyvavimui neformaliajame ugdyme galėtų daryti vienodą įtaką ir nemokamos arba iš dalies mokamos paslaugos, ir tėvų informavimas (31 proc.). Mažiau, jų nuomone, tam pasitarnautų reklaminės akcijos (25 proc.). Be to, respondentai nurodė šiuos veiksnys, galinčius paskatinti jaunimą įsitraukti į neformalųjį ugdymą: neformaliojo ugdymo įvairumas ir įdomumas; tėvų suinteresuotumas; didesnis nemokamų ir kokybiškų paslaugų pasirinkimas; gera materialinė bazė, specialistų kvalifikacija ir kompetencija.

Nurodydami, kokios yra nepilnamečių nusikalstamumo priežastys, VTAT darbuotojai išskyrė smurtą ir apleistumą šeimoje (33 proc.) bei nepilnamečių užimtumo stoką (32 proc.). Jaunimo centrų darbuotojai išskyrė šias priežastis: vaikų apleistumą (29 proc.) ir smurtą šeimoje (25 proc.). Užimtumo stoką paminėjo 23 proc. respondentų.

Atsakydami į klausimą, kam turėtų būti skiriamas dėmesys vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, VTAT darbuotojų nuomone, daugiausia dėmesio turi būti skiriama darbui su tėvais – 29 proc.; 27 proc. respondentų nuomone, – jaunimo įtraukimui į neformalųjį ugdymą. Su vaikais dirbančių žinybų bendradarbiavimas bei švietimo ir visuomenės informavimo kompanija, dirbančiųjų VTAT manymu, yra vienodai reikšmingi nusikalstamumo profilaktikos veiksniai.

Jaunimo klubų/dienos centrų darbuotojų teigimu, vykdant vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevenciją, daugiausia dėmesio derėtų skirti jaunimo įtraukimui į neformalųjį ugdymą (36 proc.), darbui su tėvais – 25 proc. respondentų nuomone. Su vaikais dirbančių žinybų bendradarbiavimas, neformaliajame ugdyme dirbančiųjų nuomone, yra trečia pagal svarbą nepilnamečių prevencijos sritis (20 proc.). Jų vertinimu, švietimo ir visuomenės informavimo kompanija yra mažiausiai svarbus veiksnys vykdant vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevenciją.

Pažymėdami, kokios yra jų atstovaujamos tarnybos funkcijos vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, VTAT darbuotojai nurodė: švietimo funkcija – tėvų švietimas, šviečiamasis darbas mokyklose; socialinė psichologinė pagalba – registruojami rizikos grupei priklausantys vaikai, rūpinamasi jų socialine adaptacija, lankomasi rizikos grupei priklausančiose šeimose; bendradarbiavimo funkcija – VTAT bendradarbiauja ir keičiasi informacija su kitomis nepilnamečių nusikalstamumo pre-

venciją vykdančiomis institucijomis ir su dirbančiomis tarnybomis; koordinavimo, konsultavimo funkcija – VTAT koordinuoja paslaugų teikimą linkusiems nusikalsti nepilnamečiams ir jų šeimoms, nukreipia vaikus ir tėvus į prevencines programas; administracijos ir kontrolės funkcija – prižiūri, kaip įgyvendinami vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, kontroliuoja už tai atsakingų institucijų darbą, vertina pokyčius; advokato funkcija – VTAT atstovauja vaiko interesams ir juos gina teismuose ir ikiteisminiame procese.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad vaikų ir nepilnamečių nusikalstamumo kaitai įtakos turi nepalanki šeimos aplinka ir vaikų neužimtumas, todėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencija turėtų būti nukreipta būtent į šias sritis. Mokamos paslaugos, taip pat per mažas neformaliojo ugdymo įstaigų skaičius Lietuvoje, riboja didesnę vaikų įsitraukimą į neformalųjį ugdymą, todėl būtina plėsti neformaliojo ugdymo institucijų tinklą.

Išvados

1. Nepilnamečių nusikalstamumas, kaip ir bendras nusikalstamumas, yra sudėtingas ir įvairiapusis reiškinys. Pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos jaunų žmonių nusikalstamumui, yra: a) nepalankios asmenybei raidos sąlygos šeimoje; b) neigiamas bendraamžių grupės poveikis; c) per mažas jaunimo užimtumas;

2. Jaunimo neformalus ugdymas yra kryptinga veikla, plėtojanti jauno žmogaus asmenines, socialines bei edukacines kompetencijas. Didelė intelektualios bei praktinės veiklos įvairovė suteikia neformaliojo ugdymo institucijoms galimybes greičiau patenkinti jaunimo socialinius poreikius, todėl neformaliojo ugdymo institucijos, siūlydamos alternatyvius laisvalaikio organizavimo būdus, atlieka ir prevencinį darbą.

3. Tyrimas parodė, kad, 97 proc. VTAT bei 98 proc. jaunimo klubų/dienos centrų darbuotojų nuomone, neformalus ugdymas yra reikšminga nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos dalis. Kaip veiksmingiausią jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonę respondentai nurodė vaikų užimtumo didinimą. Aktyvesnį jaunimo įsitraukimą į neformalųjį ugdymą skatintų šie veiksniai: nemokamos arba nebrangios paslaugos; paslaugų kokybiškumas ir patrauklumas; darbuotojų kompetencija; išsamesnė informacija apie klubus bei dienos centrus.

LITERATŪRA

1. **Dapšys A.** Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos // Teisės problemos. 1993. Nr. 1.
2. **Jaunimo politikos pagrindų įstatymas** // Valstybės žinios, 2003 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-1871.
3. **Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija** // Valstybės žinios, 1995, Nr.60-1501.
4. **Juodaitytė A.** Socializacija ir ugdymas vaikystėje. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002.
5. **Justickis V.** Kriminologija. Vadovėlis I d. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
6. **Justickis V.** Kriminologija II d. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
7. **Kaizer G.** Kriminologija. Įvadas į pagrindus. Teisinė literatūra, 1979.
8. **Leliūgienė I.** Socialinė pedagogika. – Kaunas: Technologija, 2003.
9. **Jovaiša L.** Ugdymo mokslas ir praktika. – Vilnius: Agora, 2001.
10. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. – Vilnius: Saulužė, 2001.
11. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės 2002 m. gegužės mėn. 24 d. nutarimas Nr. 731 „Dėl Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų 2002–2004 metų programos“ // Valstybės žinios, 2002. Nr. 53-2076.
12. **Teresevičienė M., Gedvilienė G.** Mokymasis bendradarbiaujant. – Vilnius: Gernelis, 2000.
13. The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) The United Nations General Assembly resolution No.45/112 of 14 December, 1999// www.unhchr.ch
14. **Valickas G.** Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997.

YOUTH DELINQUENCY PREVENTION: ASPECT OF NON FORMAL EDUCATION

Dr. Irena Žemaitaitė

Mykolas Romeris University

Summary

Crime is a complex and multifaceted phenomenon with multiple causes and effects, as it takes on various forms and functions in different contexts. Children and juvenile criminal behavior is frequently determined by many factors: an adverse impact of the family, lack of occupation, involvement in criminal groups. Family, school, peers, mass media and children's occupation are the main factor of socialization, on which social training, formation of social skills of the maturing individual depend to a great extent.

Youth non formal education is purposeful activity, developing personal, social and educational competences of a young person. Taking a participation in a non formal education young person becomes more active, creative, working, often even his/her behaviour changes. It's especially common for pupils, that where known because of the opposite to our named skills at school. Specialists of interpersonal relationship maintain that main reason of the most of misapprehension and personal problems is unequal communication, so that pipelining personality needs situations, that he would feel safe, could express himself and experienced joy of dissemination his abilities. Wide spectrum of intellectual and practical activities provide institutions of non formal education capability to react to a youth social need more quickly, so that non formal institutions, giving alternative approaches for organizing free-time is performing a preventive work.

Research showed that 97 % of Child right protection services and 98 % Youth clubs/day centres' workers opinion, non formal education is as important part of youth delinquency preventive system. Responders pointed out that the most effective implementation of youth delinquency prevention is increasing of child busyness. More active involvement into non formal education could be promoted by these factors: free or inexpensive services; quality and attraction of services; staff competence; more ample information about clubs and day centres.

Keywords: youth non formal education, youth delinquency; youth delinquency prevention.